

סימן קכא – הגעלת כלים

סוגי ההכשר:

עבודה זרה עה: –

משנה: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים את שדרכו להטביל יטביל להגעיל יגעיל ללבן באור ילבן באור...

ברייתא: הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים... דברים שנשתמש בהן ע"י צונן כגון כוסות וקתוניות וצלוחיות מדיחן ומטבילן והם טהורין, דברים שנשתמש בהן ע"י חמין כגון היורות הקומקמוסון ומחמי חמין מגעילן ומטבילן והן טהורין, דברים שנשתמש בהן ע"י האור כגון השפודין והאסכלאות מלבנן ומטבילן והן טהורין.

שו"ע א: הלוקח כלים ישנים מן העובד כוכבים, כדרך שנשתמש בהן העובד כוכבים כך הוא הכשרן.

כלי אבן:

רב האי גאון: דינם ככלי חרס, ולא מועילה להם הגעלה.

רי"ף, רמב"ם, רא"ש: דינם ככלי שטף, וכן מועילה להם הגעלה. וכ"פ שו"ע ב

מחבת שמטגנים ב:

ר' יואל: צריכה ליבון.

רא"ש: די בהגעלה.

שו"ע ד: מחבת שמטגנים בה, אע"פ שלענין חמץ בפסח די לה בהגעלה, לענין שאר איסורים צריכה ליבון.

עט"ז כתב (וכ"מ בב"י) שהטעם לכך הוא כיון דהתירא בלע, ולפ"ז גם במחבת של חלב או בשר סגי בהגעלה כיון דהתירא בלע.

אבל בתשובת מנחם עזריה כתב שהטעם לכך הוא מפני שמחבת של עובד כוכבים רוב תשמישן בלי מים אלא ע"י שאר משקין כגון שמן וכדומה משא"כ במחבת של חמץ, ולפ"ז גם במחבת של חלב או בשר צריך ליבון כיון דבלע בלי שום אמצעי.

כלים שתשמישן בצונן:

רמ"א ה:

כלים שתשמישן בצונן, אם יש לחוש שחממו בו יין (ש"ד: או שעמד בו יין מעת לעת דהו"ל כבוש), כגון כלי כסף, נוהגין להגעיל, ואין לשנות. ואפילו תיבות ושלחנות הנקחים מן העובדי כוכבים, נוהגין להגעיל שמא נשפכו עליהם חמין (ש"ד: באו"ח מבואר דנוהגין להכשיר השולחנות ע"י עירוי). ודוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אין לחוש לכל זה.

וכלי חרס שנשתמשו בו בצונן, מאחר דאי אפשר בהגעלה, מיקרי דיעבד וסגי ליה במריקה ושטיפה היטב¹, ומותר ליתן בו אח"כ אפילו דברים חריפים כחומץ וכיוצא בו, וכ"ש דברים קשים כתבלין וכיוצא בהן. (ש"ד בשם או"ח: מותר בספק כה"ג דוקא בכלי משתאות, שלא סביר שנשתמש בהם בחמין, אבל שאר כלי חרס שקנה מעו"כ אם רק מסופק בו שנשתמש בחמין צריכין שבירה)

כלים שנסריהם מדובקים בחלב:

רמ"א א: יש מקומות שנהגו היתר לשום יין (פמ"ג: וה"ה שאר משקה) בכלים שנסריהם מדובקים בחלב, משום שטבע היין לברוח מן החלב, והחלב נקרב ועומד בעצמו ואינו נוגע כלל ביין.

¹ דין זה הוא בכלים שכבר נשתמשו בהם קודם שבאו לידי העו"כ, דכבר שבעו לבלוע, דאל"כ צריך מילוי ועירוי. (ש"ד)

אופן ההכשר:

הדחה:

שו"ע א: הלוקח כלי תשמיש ישנים שנשתמש בהם בצונן, כגון כוסות וצלוחיות וכיוצא בהן, מדיחן, וצריך לשפשף היטב במים בשעת הדחה כדי להסיר ולמרק האיסור שעל גביהן, ואחר כך שוטפן במים ומטבילן, והם מותרין.

הגעלה:²

רשב"א: צריך קודם להגעיל ואח"כ להטביל (אם הם של מתכת), שאל"כ הווי (=נראה) כטובל ושרץ בידו.

ר"י, רא"ש: יכול להטביל תחילה, ויכול להשתמש בו בצונן לאחר הטבילה, וכשירצה להשתמש בו בחמין יגעילנו בלא טבילה, שאין הטבילה צורך ההגעלה אלא משום גזיה"כ.

[**ר"ן (הובא בדרכ"מ):** לכתחילה יגעילנו תחילה, ובדיעבד מהני גם אם הטבילו תחילה.]

דגו"מ: אם אינן בני יומן לכו"ע שרי להטבילן תחילה, שהרי אין כאן טובל ושרץ בידו דמדאורייתא היתר גמור הוא.

שו"ע ב:

לקח מהן כלים שנשתמש בהם בחמין, בין שהם של מתכת או של עץ או אבן, מגעילן ואחר כך מטבילן אם הם של מתכת והם מותרים.

ואם הטבילן ואחר כך הגעילן – מותרים (= **ר"י ורא"ש³**), ויש אומרים (**רשב"א³**) שצריך לחזור ולהטבילן.

ש"ך: נראה שיש לחזור ולהטבילן בלא ברכה.

פת"ש הביא מי שסובר שהלכה כיש אומרים וצריך לחזור ולהטבילם בברכה.

לבוש סובר שלכו"ע אם לא ירצה להשתמש בו אלא צונן יכול להטבילו ולהשתמש בו צונן וכשירצה אח"כ להשתמש בו חמין יגעילנו ויספיק לו טבילה שהטבילו כבר.⁴ **תפל"מ** חולק וסובר דלדעת הי"א אף אם רוצה להשתמש צונן לא מהני טבילה אם לא הגעילו תחלה.

² טור: כיצד היא הגעלה? ישפשף הכלי היטב להעביר החלודה שבו ואח"כ מגעילן (ובליבון אין צריך לשפשף כי האש יעביר הכל).

³ ע"פ באר הגולה.

⁴ וכתב ש"ך דהיכא שטבלו אדעתא לאכול בו חמין כיון דצריך לחזור ולהטבילן לדעת היש-אומרים אי"כ אפילו צונן אסור לאכול בלא טבילה.

דינים נוספים בהגעלה:

- **רמ"א ב (ע"פ טור):** אין להגעיל שום כלי כל זמן שהוא בן יומו.

אך אם יש שישים כנגדו - אפשר להגעיל כלי בן יומו. (טור [והובא בט"ז (ובנקה"כ)])

הגה"מ כתב דבליבון אין חילוק בין כלי בן יומו לשאינו בן יומו (וכן אם איכא עליו טלאי או לא) – כי האש יעביר הכל (שלא כמו בהגעלה, כי אין כח המים כח האש).

- **רמ"א ב:** אין להשתמש במי הגעלה.

[גר"א: חומרא בעלמא דנטל"פ מותר ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה שאין מתכוין לבטל]

- **רמ"א ב:** כל מקום שצריך הגעלה לא מהני אם קלפו לכלי בכלי אומנות. [דבלוע מעבר אל עבר, ולכך גם לא סגי בעירוי]

אם הגעיל בזה אחר זה ב' כלים בני יומן במים שלא היה בהם ס' כנגד שניהם אבל היה ס' כנגד אחד מהם – י"א (ראב"ד) דעלתה להם ההגעלה שכבר נתבטל טעם האיסור במים קודם שהגעיל השני ונשארו המים מותרים כשהגעיל השני, ויש אוסרים (רבותיו של רשב"א) גם בזה משום דחוזר האיסור וניעור ואוסר גם השני כיון שהמים מדינא אסורים למה לא יאסרו הכלים, ומה שמגעילין בפסח הרבה כלים ביורה אין ראייה דשם אינן בני יומן.

- **בטור** הביא מחלוקת בענין כלי ראשון שנשתמש בעודו ע"ג האש, אם יש להגעילו בכלי ראשון בעודו על האש דוקא או אפילו אינו ע"ג האש ופסק לחומרא.
- **בטור** כתב דניתן להגעיל לחצאין (וכן ללבן לחצאין).
- עירוי כלי ראשון: ר"ת - ככלי ראשון, רשב"ם - לא ככלי ראשון, רא"ש - אפילו אם נחשב ככלי ראשון היינו דוקא להפליט ממנו מעט כדי קליפה ואין בו כח להפליט כל האיסור.
- **בטור** כתב שכלי שלא נשתמש בו אלא ע"י עירוי די לו ג"כ בהכשרו ע"י עירוי [ולכלי שני - כלי שני].
- כלים שמשתמשים בהם דברים חריפים (כמו מדוך) שדכים בו עם פלפלים גם דברים האסורים (אפילו רק בצונן): ר"י ורא"ש - צריך הגעלה, רש"י ור"ת - לא מועיל הגעלה.
- **ר"י**: צריך להשהות הכלי במים עד שיפלוט כל האיסור שבו. **טור**: לא נהגו כן.
- **רש"י**: לאחר הגעלה ישטפנו מיד בצונן, וכן נוהגים. **רא"ש, ר"י**: אפילו לא שטפו מיד בצונן סגי.

הגעיל כלי שצריך ליבון; שימוש לצונן בכלי שצריך הגעלה או ליבון:

שו"ע ה: אם הגעיל כלי הצריך ליבון, אסור להשתמש בו בחמין אפילו שלא על ידי האש. (חיישינן שמא יפלוט יותר בחמין שניים)

רמ"א: אבל מותר להשתמש בו צונן⁵, אפילו לכתחלה, ע"י הדחה ושפשוף היטב. וכ"ש בכלי שצריך הגעלה. ודוקא בדרך עראי, כגון שהוא בבית העובד כוכבים או בדיעבד, אבל אם רוצה להשתמש בו בקבע, יש מחמירים ואומרים דאפילו להשתמש בו צונן צריך הגעלה או ליבון, גזירה שמא ישתמש בו חמין. והכי נוהגין. (וראה לעיל בסיכום עמ' 96-97)

⁵ כתב בדרכ"מ דאפילו חומץ מותר ליתן בו ע"י הדחה ושטיפה, ומשמע מדברין דה"ה כל שאר דברים החריפים מותר ליתן בתוכו כל שהודח יפה, וכתב ש"ך שמדברי האורחות חיים שהוא הביא בסימן צ"א משמע לכאורה מדבריו דאסור ליתן בתוכו דבר חריף לח (ואפשר שיש ט"ס בדרכ"מ).

הכשר מקצתו:

זבחים צו: – בישל במקצת כלי טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, הא תרומה לא צריך אלא מקום בישול.

פסחים ל: – הני סכיני בפסחא היכי עבדינן להו ... קתייהו בטינא ופרזלייהו בנורא והדר מעיילנא לקתייהו ברותחין.

רשב"א: לענין איסור - אם נשתמש באיסור במקצת כלי מתכות כולו נאסר, אך לענין הכשר - **בין בהגעלה ובין בליבון, צריך להכשיר את כולו.** [ש"ך: אך מודה רשב"א שאם היתירא בלע, כגון שנשתמש בו חלב במקצתו ורוצה להכשירו לבשר, סגי ליה בהכשר מקצתו]

ר"ן [וכך דעת הטור (בדיעבד) לפי הט"ז]: מספיק להכשיר את המקום שנשתמש בו באיסור בלבד.

רא"ה [וכך דעת הטור לפי הש"ך]: בהגעלה - די להגעיל אותו מקום, שכבולעו כך פולטו, וכשם שבולע מרחוק כך יפלוט מרחוק, אך בליבון - **יש ללבן את כל הכלי**, שאיננו מפליט הבלוע אלא שורף את מקום הליבון בלבד.

שו"ע ו: כלי מתכות, אף על פי שי"א שאם נשתמש בו איסור במקצתו נאסר כולו, משום דחם מקצתו חם כולו, אבל לענין הכשרו לא עלה לו הכשר עד שיכשיר כולו, בין לענין הגעלה בין לענין ליבון. **כרשב"א**

וכ"פ ט"ז (והוסיף הט"ז שבדיעבד ודאי אין לאסור אם לא ליבן רק המקצת, ואפילו לכתחלה נראה דאם מלבן השפוד חלק גדול גם במקום שלא הגיע שם האיסור אף שלא ליבן כל השפוד כולו סגי כיון שמקום שלא הוכשר הוא מרחק רב ממקום הצלייה)

רמ"א: ודוקא אם נשתמש בכולו, אבל אם ידוע שלא נשתמש רק בקצתו, כבולעו כך פולטו. **עט"ז סובר שפסק כר"ן (וכ"מ שהבין ט"ז שרמ"א פסק כטור לפי ביאורו), ש"ך סובר שפסק כרא"ה (וטור לפי ביאורו)**⁶

ש"ך: היתר רמ"א הוא רק בדיעבד, אבל לכתחילה צריך להכשיר כולו כמו שכתב רמ"א באו"ח.

⁶ ש"ך: הרב דכתב טעמא משום דכבולעו כך פולטו אפשר דמודה בלבון אע"פ שלא נשתמש איסור ע"י האור אלא במקצתו צריך לבון בכולו.

הכשר סכין:

עבודה זרה עו: – הסכין שפה והיא טהורה... ונועצה עשרה פעמים בקרקע... ובקרקע שאינה עבודה... ובסכין יפה שאין בה גומות... לאכול בה צונן.

(1) נעיצה ו/או שיפה

רש"י: צריך גם לנעוץ וגם לשוף.

רשב"א, רא"ש: מספיק או זה או זה. **וכ"פ שו"ע ז**

(2) מספר הנעיצות

רא"ש ע"פ ירושלמי: מספיק לנעוץ שלוש פעמים.

רמב"ם, רשב"א, תוס': צריך לנעוץ עשר פעמים. **וכ"פ שו"ע ז**

ופסק עוד ע"פ רמ"ה: וצריך שכל נעיצה ונעיצה תהיה בקרקע קשה, לפיכך לא ינעוץ במקום שנעץ נעיצה אחרת.
ופסק עוד ע"פ רשב"א: ואפילו לחתוך בו דבר חריף כמו צונן סגי בהכי. **בפת"ש** הביא דעה שחולקת על כך.

(3) מה היא שיפה?

רש"י הביא שני פירושים: (א) לטישה באבן של נפחים. (ב) שפשוף בבגד צמר מחוספס.

כתב ב"י **שהראשונים** שמסתפקים בשיפה בלא נעיצה ודאי ידרשו שפשוף במשחזות, וכן כתבו רמב"ם ורשב"א. **וכ"פ שו"ע ז**

(4) עבור מה מועיל הכשר נעיצה ושיפה?

נעיצה:

מועיל לצונן בלבד. **וכ"פ שו"ע ז**

רמ"א: ולהשתמש בו בקביעות לא גרע משאר כלי שנוהגין להגעיל אפילו לצונן.⁷

שיפה:

רשב"א ורוב הראשונים: מועיל לצונן בלבד. **וכ"פ רמ"א ז לכתחילה**

רמב"ם: מועיל גם כדי לחתוך בו רותח. (וביאר הבי"י שלדעתו שיפה נזכרה במשנה ללא הגבלות, ובגמרא הוסיפו נעיצה שמועילה רק לצונן) **וכ"פ שו"ע ז**

⁷ או"י כתב שיש להחמיר ולהגעיל או ללבן אף לצורך צונן, דגורנין משום רותח, וכתב דרכ"מ שנראים דבריו רק כשלקחו לביתו להשתמש בו קבע, אבל דרך עראי בבית הגוי לא חיישינן.

(5) הכשר סכין ע"י הגעלה או ליבון

פסחים ל: – סכיני בפסחא... ברותחין ובכלי ראשון.

חולין ח: מבואר לגבי סכין של עובדי כוכבים שמלבנה באור.

רש"י סובר שמספיק הגעלה (ובהסתמך על פסחים ל:). (וכתב **רשב"א** שכך נהגו)

תוס' מיישב את הסתירה בין הגמרות וסובר שאם בלע היתרא מספיק הגעלה אך אם בלע איסורא צריך ליבון. (וכ"כ **רמב"ם וראב"ד**)

ר"ת: רק בסכין גדולה צריך ליבון כי דרך לצלות בה בשר, אבל סכינים קטנים שאין דרך לצלות בהם בשר ודאי סגי להו בהגעלה.

ריב"ם מצריך ליבון גם בסכינים קטנים לפי שפעמים דרך להפוך בהם בשר ע"ג גחלים (אך ר"ת סובר דזה אינו קרוי תשמישו ע"י האור כיון שאין תשמישו קבוע ע"י האור, ודי לו בהגעלה כי כל מה שעתיד לפלוט ברותחין פולט בהגעלה ראשונה, אך רא"ש חולק וסובר שפולט תמיד מעט מעט, אך כתב רא"ש שנראה שמספיק שילבן חודו של סכין בלבד לפי שרגילין הגוים להשתמש בו באור).

כתב ב"י דמשמע מתוס' ורא"ש שהגמרא בפסחים שמכשירה בהגעלה היינו בסכין שאין בו גומות (וסתם סכין קטן אין בו גומות), והגמרא בחולין שמצריכה ליבון היינו בסכינים שיש בהם גומות (וסתם סכין גדול יש בו גומות). (אלא שריב"ם סובר דאע"ג שאין בו גומות בעי ליבון מפני שהגוי מתקן בו הנר והופך בו בשר ע"ג גחלים, אך רא"ש כתב דבליבון חודו סגי)

לגבי פסק שו"ע ז – בביאור הגר"א דן בכך (ע"ש), ונראה שמבאר ששו"ע פסק לחומרא גם כסברת ר"ת וגם כפי שכתב בב"י דמשמע מתוס' ורא"ש – ולכן רק בקטן שאין בו גומות יש להכשיר בהגעלה, אלא שלא רצה להיכנס בחילוקים וחשש לסברת ריב"ם וגם בזה דרש ליבון.

שו"ע ז: סכין ישן, בין גדול בין קטן, הניקח מהעובד כוכבים, אם בא להשתמש בצונן, אם אין בה גומות נועצה עשרה פעמים בקרקע קשה. וצריך שכל נעיצה ונעיצה תהיה בקרקע קשה, לפיכך לא ינעוץ במקום שנעץ נעיצה אחרת. ואפילו לחתוך בו דבר חריף כמו צנון, סגי בהכי. [רמ"א: ולהשתמש בו בקביעות, לא גרע משאר כלי שנוהגין להגעיל אפילו לצונן]. ואם יש בה גומות או שרוצה לחתוך בה חמין או לשחוט בה, מלבנה או משחיזה במשחזת של נפחים היטב על פני כולה.

רמ"א: וי"א דהשחיזה לא מהני רק לחתוך בה צונן, אבל לא לענין חמין, והכי נהוג לכתחלה. ואם לא יוכל ללבן הסכין היטב, משום הקתא, ילבנו ויגעילנו אח"כ. ומיהו אם לבנו ולא הגעילו, אפילו יש בו גומות; או אם הגעילו ולא לבנו ואין בו גומות וחתך בו מאכל חם, לא נאסר, אפילו הסכין בן יומו. ואם השחיזו במשחזת היטב בכל מקום, והגעילו אח"כ, מהני אפילו לכתחלה, כמו ליבון, אם יוכל לנקות הגומות שבו.